

TA'LIMDA BAHOLASH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING ZARURATI

O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti

Ingiliz tili filologiya fakulteti talabasi

Boqijonova Nozima Yigitali qizi

nozimaboqijonova15@gmail.com

Hammuallif: Sobirova Feruza Islomjon qizi

O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti

Mustaqil ta'lim ko'nikmalari fani o'qituvchisi

f.sobirova@uzswlu.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida baholash tizimini takomillashtirishning zarurati, uning zamonaviy talablarga moslashuvchanligi hamda o'quvchilar bilimini adolatli baholash jarayoniga ta'siri yoritilgan. Amaldagi baholash tizimidagi mavjud muammolar, reyting va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlarning afzalliklari, shuningdek raqamli baholash vositalarining o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, baholash tizimini ilmiy asosda yangilash o'quvchilarda motivatsiyani oshiradi, o'qituvchi faoliyatini yengillashtiradi va ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: baholash tizimi, kompetensiya, reyting, raqamli baholash, kriterial baholash, o'quv jarayoni, monitoring.

Kirish: Zamonaviy ta'lim jarayonida o'quvchilar bilimini baholash ta'lim sifatini aniqlashning eng muhim mezonlaridan biri hisoblanadi. An'anaviy baholash tizimi ko'p yillar davomida qo'llanib kelgan bo'lsa-da, bugungi kunda axborot texnologiyalari, pedagogik yondashuvlar va global ta'lim standartlarining rivojlanishi baholash tizimini qayta ko'rib chiqishni talab etmoqda.

Hozirgi ta'lim tizimidagi eng asosiy muammolardan biri — o'quvchilarning real bilim va ko'nikmalarini aniq aks ettirmaydigan baholash mexanizmlarining saqlanib qolayotganidir. Ko'plab hollarda baho o'qituvchining sub'ektiv qarashlari, sinfdagi faoliyat, jurnal yuritilishidagi texnik xatoliklar yoki o'quvchining vaqtinchalik psixologik holatiga qarab qo'yilishi kuzatiladi. Bu esa bahoning asl maqsadi — o'quvchini rivojlantirish — vazifasidan chetga chiqishiga sabab bo'ladi.

Shu boisdan, ta'limda baholash tizimini modernizatsiya qilish, uni shaffof, adolatli, kompetensiyaga yo'naltirilgan, ilmiy asoslangan va raqamli tizimga moslashtirish dolzarb masaladir.

Adabiyotlar sharhi: Baholash tizimini takomillashtirish bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, baho — bu shunchaki raqam yoki harf bo'lmay,

balki o‘quvchining o‘quv faoliyatini boshqarish vositasidir. Zamonaviy pedagogika baholashni o‘quv jarayonining ajralmas komponenti sifatida ko‘radi.

Black & Wiliam (1998) ta’kidlashicha, samarali baholash tizimi o‘quvchiga faqat natija emas, balki rivojlanish yo‘lini ko‘rsatishi kerak. Bu jarayon formatif baholash orqali amalga oshadi.

Bloom (1968)ning o‘rganish nazariyasida baholash — differensiallashtirilgan o‘qitish uchun zarur bo‘lgan asosiy mexanizm sifatida ko‘rsatiladi. Baholash orqali o‘quvchi qaysi bosqichda ekanligi va qaysi yo‘nalishda qo‘llab-quvvatlash kerakligi aniqlanadi.

OECD (2020) ta’lim bo‘yicha global hisobotlarida esa kompetensiyaviy yondashuv asosidagi baholash tizimining ustunliklari chuqur o‘rganilgan. Unda o‘quvchi faqat bilim bilan emas, balki amaliyotga tadbiq eta olish qobiliyati bilan baholanadi.

O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasidagi islohotlarda ham baholash tizimini yangilashga katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, umumiy o‘rta ta’limda kriterial baholash joriy etila boshlagani, oliy ta’limda esa reyting tizimi qayta ko‘rib chiqilayotgani buning yaqqol dalilidir.

Asosiy qism:

1. Baholash tizimini takomillashtirishning asosiy sabablari

a) Adolat va shaffoflikni ta’minlash

An’anaviy 5 ballik baholash tizimi ko‘p hollarda sub’ektiv bo‘lib, o‘quvchining haqiqiy kompetensiyalarini aks ettirmaydi. Kriterial baholash esa oldindan belgilangan mezonlarga asoslanadi va o‘qituvchining xolisligini oshiradi. b) O‘quvchida motivatsiyani kuchaytirish

Noto‘g‘ri qo‘yilgan baho yoki shaffof bo‘lmagan mezonlar o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini pasaytiradi. Aksincha, o‘qituvchi bergan fikr-mulohaza (feedback) o‘quvchini o‘z ustida ishlashga undaydi.

c) Kompetensiyaviy yondashuvga moslashuv

Bugungi ta’limning asosiy maqsadi — o‘quvchida amaliy ko‘nikma shakllantirish. Shunday ekan, baholash ham faqat nazariy bilimni emas, balki:

amaliy faoliyat,

muammoni hal qilish,

ijodkorlik,

muloqot,

jamoada ishlash

ko‘nikmalarini baholashi kerak.

d) Raqamli ta’limga mos baholash tizimi

Onlayn ta’lim kengayib borayotgan bir paytda raqamli baholash vositalari – elektron testlar, LMS tizimlari, avtomatlashtirilgan monitoring – ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

2. Amaldagi baholash tizimidagi muammolar

a) Sub’ektivlik va inson omili

O’qituvchining kayfiyati, sinfdagi munosabat, vaqt yetishmasligi yoki hujjatlar bosimi baho qo’yishda adolatsizlikka olib kelishi mumkin.

b) Bahoning maqsadi noto’g’ri talqin qilinishi

Ko’p hollarda o’quvchi “baho oladi”, lekin “nimaga o’rgandi” — noma’lum qoladi. Baholash faqat “nazorat” sifatida qabul qilinadi.

c) Rivojlantiruvchi baholashning yetishmasligi

Ko’plab ta’lim muassasalarida formatif baholash (kundalik rivojlantiruvchi baholash) o’rniga faqat summativ baholash ustunlik qiladi.

d) O’qituvchilar uchun metodik qo’llanmalar yetishmasligi

Baholashning zamonaviy metodlarini qo’llash uchun o’qituvchilar malaka oshirish kurslariga muntazam jalb etilishi lozim.

3. Baholash tizimini takomillashtirish bo’yicha takliflar

a) Kriterial baholashni to’liq joriy etish

Har bir topshiriq uchun aniq mezonlar berilishi lozim:

“A” – juda yaxshi

“B” – yaxshi

“C” – qoniqarli

“D” – minimal daraja

“F” – yetarli emas

Bu o’quvchi va ota-onaga ham aniq tushuntirish imkonini beradi.

b) Formativ baholashni kengaytirish

Bu turdagi baholash o’quvchi rivojiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi:

og’zaki fikr bildirishi,

o’zini baholash (self-assessment),

o’zaro baholash (peer-assessment),

kichik testlar, mini-loyihalar.

Bular o’quvchini jarayonga faol jalb qiladi.

c) Raqamli baholash platformalarini joriy etish

Masalan:

Google Classroom,

Moodle,

EduPage,

Testmatik,

LearningApps.

Bunda natijalar avtomatik saqlanadi, tahlil qilish osonlashadi.

d) O‘qituvchilarni malaka oshirish»

Baholash metodlari bo‘yicha seminar va treninglar tashkil etish nizomiy zaruriyatdir.

e) Bahoning psixologik ta‘sirini inobatga olish

Baholash o‘quvchiga stress emas, balki rag‘bat bo‘lishi kerak. Shuning uchun: qoralash emas, yo‘l ko‘rsatish;

xatoni aytish emas, to‘g‘risini o‘rgatish;

o‘quvchini taqqoslash emas, uning o‘zi bilan solishtirish

tizimlari joriy etilishi muhim.

Xulosa: Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ta‘lim tizimida baholash mexanizmlarini takomillashtirish — ta‘lim sifatini oshirishning asosiy omillaridan biridir. Baholash tizimi adolatli, shaffof, mezonlarga asoslangan va o‘quvchining individual rivojlanishiga yo‘naltirilgan bo‘lishi zarur.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish, kriterial baholashni to‘liq amaliyotga kiritish, formativ baholashni rivojlantirish va o‘qituvchilarning baholash madaniyatini oshirish ta‘lim jarayonida sezilarli samaradorlikka erishishga imkon beradi.

Takomillashgan baholash tizimi:

o‘quvchilar motivatsiyasini oshiradi,

o‘qituvchining faoliyatini optimallashtiradi,

ta‘lim natijalarini aniq va adolatli o‘lchaydi,

inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu sababli ta‘limda baholash tizimini modernizatsiya qilish bugungi kunning eng muhim ilmiy-amaliy talablardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Black, P., & Wiliam, D. (1998). Inside the Black Box: Raising Standards Through Classroom Assessment.
2. Bloom, B. (1968). Learning for Mastery.
3. OECD. (2020). Education at a Glance.
4. Stiggins, R. (2005). From Formative Assessment to Assessment FOR Learning.
5. Sadler, D. R. (1989). Formative Assessment and the Design of Instructional Systems.
6. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta‘limi vazirligi me‘yoriy hujjatlari.
7. Shepard, L. A. (2000). The Role of Assessment in a Learning Culture.